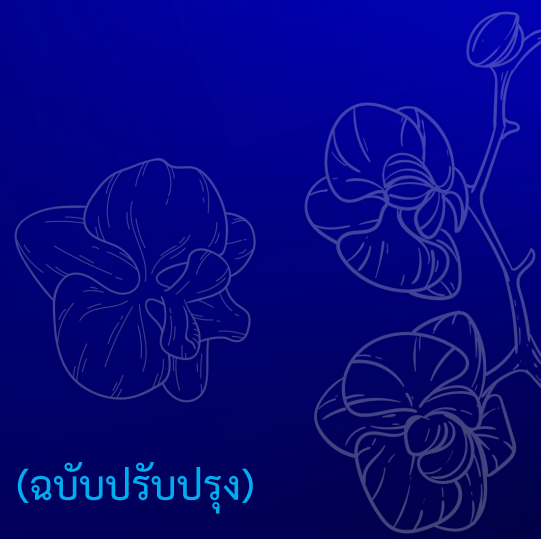

ประเทศไทยการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. 2567

ยกระดับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ: ก้าวสู่การเติบโตที่ยั่งยืนและ ความเจริญรุ่งเรือง ของคนทุกกลุ่ม

สาระสำคัญ

รายงานฉบับนี้ทบทวนและปรับปรุงลำดับความสำคัญของแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ระบุไว้ในรายงานการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาประเทศไทยอย่างเป็นระบบฉบับปี พ.ศ. 2559 แม้ว่าในภาพรวม ข้อเสนอของรายงานฉบับก่อนจะยังคงสามารถนำมาปรับใช้ได้ แต่สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกประเทศในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดโอกาสและความท้าทายใหม่ ๆ ขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการระบาดของโรคโควิด-19 ที่นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดนับตั้งแต่วิกฤตการณ์การเงินในเอเชีย ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ราคาสินค้าโภคภัณฑ์เกิดความผันผวน การลงทุนทั่วโลกและกรอบนโยบายการค้ามีความกระจัดกระจาย นอกจากนี้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วกำลังเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภค กระบวนการผลิต และตลาดแรงงาน การตื่นตัวของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านดิจิทัล

ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของโลกที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ประเทศไทยยังคงสามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมหภาคและการเงินได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดการด้านเศรษฐกิจอย่างรอบคอบ อย่างไรก็ตาม การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศยังคงมีข้อจำกัด นอกจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ของโลกแล้ว ประเทศไทยยังต้องจัดการกับข้อจำกัดภายในประเทศที่สำคัญหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แรงกดดันจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งที่อยู่ในระดับสูง และความไม่แน่นอนเชิงนโยบาย เศรษฐกิจของประเทศไทยติดกับดักวงจรของการลงทุนต่ำ ผลผลิตภาพเติบโตช้า และการชะลอการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ การชะลอตัวของเศรษฐกิจและกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างนับเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการก้าวขึ้นเป็นประเทศรายได้สูง

รายงานการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาประเทศไทยอย่างเป็นระบบ (ฉบับปรับปรุง) ระบุผลลัพธ์ระดับสูง 5 รายการและลำดับความสำคัญของแนวนโยบายเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ดังกล่าว ตารางที่ KM.1 สรุปแนวนโยบายที่มีลำดับความสำคัญ “สูงมาก” แนวทางดังกล่าว ไม่เพียงช่วยให้ประเทศไทยเติบโตและกลายเป็นประเทศที่มีรายได้สูงได้ภายในปี พ.ศ. 2580 แต่ยังช่วยส่งเสริมสังคมที่เท่าเทียมกัน เศรษฐกิจที่ยั่งยืน ที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ตารางที่ KM.1		แนวนโยบายสำคัญ
ผลลัพธ์ระดับสูง	แนวนโยบายสำคัญ (ปรับปรุง)	แนวนโยบายสำคัญจากรายงานฉบับปี พ.ศ. 2559
1. ทูมนมนุษย์ที่แข็งแกร่ง	สร้างโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและตลอดชีวิตสำหรับทุกคน และส่งเสริมความครอบคลุมทางสังคม	ปรับปรุงการศึกษาและทักษะโดยรวมของบุคลากร
2. เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันและนวัตกรรม	ส่งเสริมตลาดสำหรับการลงทุนคาร์บอนต่ำที่สามารถแข่งขันได้ทั่วโลก และส่งเสริมนวัตกรรม	เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของบริษัทผ่านการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่มากขึ้น
3. การพัฒนาเมืองแบบคาร์บอนต่ำและความ เชื่อมโยง	กำหนดกลยุทธ์เชิงพื้นที่ที่เพื่อเร่งให้เกิดการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืนและสร้างความเชื่อมโยง	-
4. การพัฒนาที่ยั่งยืนและการป้องกันภัยพิบัติทาง ธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ	ส่งเสริมแนวทางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อเพิ่มความสามารถในการรับมือและฟื้นตัวจากผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ	ลดความเสี่ยงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมุ่งเน้นการแบ่งเขตพื้นที่และการจัดการที่ดี เพื่อลดพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อน้ำท่วม/ภัยแล้ง
5. การสร้างสถาบันที่เอื้ออำนวย (แนวทางแก้ไขปัญหาคู่ที่เชื่อมโยงหลายมิติ)	ปฏิรูประบบราชการของรัฐและการคลังสาธารณะ	สร้างขีดความสามารถในเชิงสถาบันของภาครัฐในการดำเนินการปฏิรูป

บทสรุป ผู้บริหาร

บทสรุปผู้บริหาร

บริบทและแนวโน้มเกิดใหม่

นับตั้งแต่มีการตีพิมพ์รายงานการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ (Systematic Country Diagnostic: SCD) ฉบับก่อนหน้าในปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เผชิญกับความท้าทายที่หนักอึ้งต่อการพัฒนาหลายประการ ประการแรก ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากความผันผวนที่โลกเผชิญ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในด้านสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจมหภาคและการเพิ่มขึ้นของความเสี่ยงในเชิงนโยบาย (World Bank 2023a) ในช่วงสี่ปีที่ผ่านมา โลกได้พลิกจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยที่ลึกที่สุดไปสู่การฟื้นตัวที่เร็วที่สุดนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ตามด้วยการชะลอตัวของเศรษฐกิจอย่างกะทันหัน พลิกจากราคาน้ำมันที่พุ่งสูงที่สุดนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ. 2513) ไปสู่ช่วงที่มีการลดลงเล็กน้อยของราคา ตามมาด้วยความผันผวนของราคาน้ำมันที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง พลิกจากอัตราดอกเบี้ยที่อยู่ในระดับต่ำมากเป็นพิเศษไปสู่การปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ยนโยบายที่เร็วที่สุดของประเทศเศรษฐกิจหลักนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ. 2513) เพื่อแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อสูงที่ยืดเยื้อ

ประการที่สอง ภูมิทัศน์การค้าและการผลิตโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีสาเหตุมาจากความตึงเครียดทางการค้าที่เพิ่มขึ้นระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน รวมถึงผลกระทบของการระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีต่อห่วงโซ่มูลค่า การรุกรานยูเครนของรัสเซีย และความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงขึ้นในตะวันออกกลาง ด้วยเหตุนี้ โลกจึงเปลี่ยนจากการเชื่อมโยงกันในระดับสูงไปสู่การแบ่งขั้วที่มากขึ้น ก่อให้เกิดภูมิทัศน์การลงทุน เทคโนโลยี และนโยบายการค้าโลกแบบแบ่งกลุ่ม และความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ยืดเยื้อ ภายหลังจากการระบาดของโรคโควิด-19 เทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน (Disruptive Technology) เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (IoT) และการพิมพ์ 3 มิติ ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น และท้าทายรูปแบบการส่งออกดั้งเดิมของไทยซึ่งอิงจากฐานของแรงงานที่มีต้นทุนต่ำ และมีการเชื่อมโยงกับตลาดโลกที่จำกัด นอกจากนี้ความสามารถในการแข่งขันของประเทศยังถูกท้าทายจากการที่ทั่วโลกมีความต้องการสินค้าคาร์บอนต่ำมากขึ้นรวมถึงความสำคัญของภาคบริการที่เพิ่มขึ้น

แม้ว่าการแพร่หลายของนวัตกรรมดิจิทัลและเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันได้สร้างโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการผลิตและบริการที่มีมูลค่าสูง แต่ประเทศไทยยังคงไม่สามารถใช้ประโยชน์จากโอกาสเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านทักษะ ความซับซ้อนของกฎระเบียบ การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่ปล่อยก๊าซคาร์บอนจำนวนมาก และข้อจำกัดด้านการเงินสำหรับการลงทุนเพื่อการเติบโตทางดิจิทัลและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (World Bank 2023b) จะเห็นได้ว่า แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จด้านการส่งออกอย่างมากในอดีต แต่ก็ได้สูญเสียความได้เปรียบไปในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และศักยภาพด้านการส่งออกของไทยยังคงไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่

ประการที่สาม การลดความยากจนเริ่มชะลอตัวอย่างเห็นได้ชัด การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ชะลอตัวลง อัตราการค่าที่แอ่ง และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่หยุดนิ่ง ส่งผลให้กลไกหลักในการลดความยากจนเปลี่ยนจากการพึ่งพารายได้แรงงาน ไปเป็นการพึ่งพาการช่วยเหลือทางสังคมทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน แนวโน้มนี้เห็นได้ชัดขึ้นจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยง ที่เป็นแหล่งรายได้สำหรับครัวเรือนรายได้น้อยและปานกลางจำนวนมาก แม้ว่าจะมีการริเริ่มโครงการทางสังคมหลายโครงการ ไม่ว่าจะเป็นโครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ หรือมาตรการบรรเทาผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 แต่รายได้จากโครงการเหล่านี้ไม่เพียงพอที่จะชดเชยรายได้แรงงานที่ลดลง

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และสภาพภูมิอากาศซึ่งทวีความรุนแรงขึ้น ยิ่งเพิ่มความท้าทายในการลดความยากจน ความครอบคลุมของระบบประกันสังคมที่ยังอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมาก เมื่อเกษียณอายุยังต้องพึ่งพาเบี้ยผู้สูงอายุซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ในขณะที่ระบบการคุ้มครองทางสังคมยังขาดกลไกการให้ความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนและเปราะบางในการรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความมั่งคั่งที่อยู่ในระดับสูง ตลอดจนความเหลื่อมล้ำในเชิงพื้นที่ ได้ก่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรและโอกาสที่ไม่สมดุลในสังคมและเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตอย่างมีส่วนร่วม ระดับการกีดกันทางสังคมที่ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้หญิง LGBTQ+ ผู้ย้ายถิ่นฐานแบบไม่ปกติ ชนกลุ่มน้อย และประชากรที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง) ยังคงเป็นความท้าทายหลักในการกำจัดความยากจนให้หมดไป

ประการที่สี่ ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ในเชิงสถาบันและการเมือง รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2560 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการเมืองของไทย รวมถึงบทบาทของระบบการเลือกตั้ง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสมมติฐานอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ นับตั้งแต่การรัฐประหารที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2557 ประเทศไทยมีการเลือกตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ. 2562 และครั้งที่สองในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2566 ภายหลังการเลือกตั้งได้เกิดความไม่แน่นอนทางการเมืองและกฎหมายเป็นระยะเวลาหลายเดือน แม้ว่ารัฐบาลชุดใหม่จะสามารถจัดตั้งได้ในช่วงปลายเดือนสิงหาคมของปีเดียวกัน การแบ่งขั้วและการแบ่งแยกด้านทิศทางการปฏิรูปจะยังคงมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างอำนาจและการจัดสรรทรัพยากรของประเทศไทย

ประการที่ห้า หลายประเทศทั่วโลกมารวมตัวกันเพื่อบรรลุข้อตกลงปารีสว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยให้ความสำคัญกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการร่วมกันทำงานเพื่อสนับสนุนการปรับตัว การระดมเงินทุน และการเพิ่มความสามารถในการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งส่งผลให้มีภาคีอนุสัญญาทั้งหมด 194 ฝ่ายที่ร่วมกันดำเนินการตามข้อกำหนดระดับชาติ โดยมีการกำหนดเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ประเทศไทยได้ให้คำมั่นที่จะบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนภายในปี พ.ศ. 2593 อย่างไรก็ตาม การดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นไปอย่างจำกัด ส่งผลให้การปล่อยก๊าซเรือนกระจกไม่ได้ลดลงและยังเพิ่มขึ้นในช่วงก่อนเกิดการระบาด เติบโตมานานมานี้ ประเทศไทยได้เริ่มดำเนินนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และกำลังอยู่ระหว่างการพิจารณานำการกำหนดราคาคาร์บอนมาใช้ โดยผ่านการจัดเก็บภาษีคาร์บอนหรือผ่านระบบตลาดการซื้อขายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกแบบสมัครใจ

ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้จัดตั้งกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมขึ้น ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการกับวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หน่วยงานกลางที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้มีวัตถุประสงค์ในการเป็นผู้นำการริเริ่มของประเทศไทยในการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ รัฐบาลไทยกำลังจัดทำร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นการกำหนดแผนปฏิบัติการที่ครอบคลุมของประเทศสำหรับการบรรเทาและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมุ่งเน้นที่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

ประการที่หก ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเปราะบางต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จากการมีแนวชายฝั่งที่ทอดยาว ระบบเกษตรกรรมที่เปราะบาง และความอ่อนไหวต่อเหตุการณ์สภาพอากาศที่รุนแรง ดัชนีการปรับตัวทั่วโลกของมหาวิทยาลัยนอเทรอดาม (ND-GAIN) ซึ่งแสดงถึงความเปราะบางและความพร้อมในการเผชิญกับความท้าทายระดับโลกพบว่า ในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 71 จาก 181 ประเทศ อันดับที่สูงแสดงถึงความเปราะบางที่น้อยกว่าและการเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวที่ดีกว่า ความเปราะบางด้านสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยนั้นส่งผลกระทบต่อภาคการเติบโตและการพัฒนาประเทศอย่างเห็นได้ชัด แม้อินอนาคตจะมีความไม่แน่นอนหลายประการ การประเมินด้วยการพิจารณาความอ่อนไหวของประเทศไทยต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พบว่าต้นทุนที่อาจเกิดขึ้นอยู่ระหว่างร้อยละ 5 ถึง 6 ของ GDP ต่อปี และจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมรุนแรงก่อนช่วงกลางศตวรรษ (World Bank, 2024)

ด้วยศักยภาพที่มี ประเทศไทยสามารถเอาชนะความท้าทายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผลิตภาพทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านอาหารและน้ำ และสุขภาพได้ ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุด คือ การบรรลุผลสำเร็จด้านความยั่งยืนนี้โดยที่ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือความเป็นอยู่ของพลเมือง เมื่อภูมิภาคต่าง ๆ ต้องเผชิญกับความต้องการที่สูง ในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจึงถือเป็นหนึ่งในแนวทางที่มีความคุ้มค่าและน่าดึงดูดในเชิงเศรษฐกิจมากที่สุดในการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านความยั่งยืน การดำเนินการอย่างทันท่วงที่ไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับพลเมืองเท่านั้น แต่ยังช่วยรักษาสุขภาพแวดล้อมที่นำอยู่สำหรับคนรุ่นต่อ ๆ ไป

ความท้าทายดังกล่าวข้างต้นเป็นสิ่งที่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยยังคงต้องเผชิญอย่างต่อเนื่อง รวมถึงแรงกดดันต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจไทยยังคงอยู่ในช่วงของการฟื้นตัวจากผลกระทบของโรคระบาด แม้ว่าเศรษฐกิจจะกลับมาขยายตัวอีกครั้งในปี พ.ศ. 2564 และเร่งตัวขึ้นในปี พ.ศ. 2565 และ 2566 แต่การฟื้นตัวยังช้ากว่าประเทศอื่น ๆ ในอาเซียน ผลผลิตยังคงอยู่ในระดับต่ำกว่าแนวโน้มคาดการณ์ในช่วงก่อนการระบาดอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการฟื้นตัวของภาคการท่องเที่ยว เติบโตช้ากว่าที่คาดไว้ และการชะลอตัวของภาคการส่งออกด้านการพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเศรษฐกิจหลัก จากการประมาณการสำหรับปี พ.ศ. 2566-73 เศรษฐกิจไทยสามารถเติบโตได้ตามศักยภาพเฉลี่ยเพียงประมาณร้อยละ 2.7 ต่อปี ซึ่งลดลง 0.5 จุดร้อยละเมื่อเปรียบเทียบกับทศวรรษก่อนหน้า ในขณะที่เดียวกัน ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายใหม่จากความต้องการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงความจำเป็นในการสร้างกันชนทางด้านนโยบายเพื่อรองรับเหตุการณ์ไม่คาดคิดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จะเห็นได้ว่านโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจแบบที่ผ่านมานั้นมีข้อจำกัดภายใต้บริบทของประเทศไทย การเพิ่มศักยภาพเศรษฐกิจของประเทศจำเป็นต้องมาจากการดำเนินการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่มีความครอบคลุม และการเติบโตแบบคาร์บอนต่ำผ่านการระดมเงินทุนจากภาคเอกชน

ความท้าทายหลักและแนวทางสำหรับการเติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม

ภายใต้บริบทดังกล่าว รายงานการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ (ฉบับปรับปรุง) ได้ระบุผลลัพธ์ระดับสูง 5 ประการ ได้แก่ ทูมนุษย์ที่แข็งแกร่ง เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันและนวัตกรรม การพัฒนาเมืองแบบคาร์บอนต่ำและความเชื่อมโยง การพัฒนาที่ยั่งยืน และการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการสร้างสถาบันที่เอื้ออำนวย (แนวทางแก้ไขปัญหาที่เชื่อมโยงหลายมิติ) (ตารางที่ ES.1) ผลลัพธ์ระดับสูงนี้ประสานการพัฒนาทุนมนุษย์เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เร่งการฟื้นฟูเศรษฐกิจผ่านการสร้างนวัตกรรม ผลผลิตภาพ และความเป็นผู้ประกอบการ การพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนจะช่วยเพิ่มศักยภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจผ่านการดึงดูดการลงทุน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมและทุนมนุษย์ ผลลัพธ์ระดับสูงเหล่านี้ประกอบเป็นการพัฒนาที่สมดุลและมีส่วนร่วม โดยแต่ละผลลัพธ์นั้นเสริมสร้างประสิทธิภาพพร้อมกัน การบรรลุผลสำเร็จของผลลัพธ์ระดับสูงภายในระยะเวลา 5 – 10 ปี จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรไทย โดยเฉพาะในกลุ่มที่เปราะบางที่สุด

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 1 ทูมนุษย์ที่แข็งแกร่ง : แม้ว่าประเทศไทยจะตระหนักถึงบทบาทสำคัญของทุนมนุษย์ในการส่งเสริมการขยายตัวของเศรษฐกิจและนวัตกรรมให้มีความครอบคลุมและยั่งยืน แต่ผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนไทยยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพและความไม่เพียงพอของการใช้จ่ายในภาพรวม ประเทศไทยมีช่องว่างทางการศึกษาประมาณ 4 ปี ซึ่งสูงกว่าประเทศอื่นที่มีโครงสร้างการพัฒนาในลักษณะเดียวกัน และคิดเป็น 2 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศรายได้สูงซึ่งเป็นเป้าหมาย การเข้าถึงโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มและภูมิภาคและการกีดกันกลุ่มเปราะบาง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจไม่สามารถใช้ประโยชน์จากศักยภาพของทุนมนุษย์อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุยังก่อให้เกิดความท้าทายใหม่ เช่น กำลังแรงงานที่ลดลง จำนวนแรงงานข้ามชาติ และค่ารักษาพยาบาลที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อทุนมนุษย์ของประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ผลผลิตภาพแรงงาน และการศึกษา ลดทอนสภาพความเป็นอยู่และศักยภาพโดยรวมของประชากร

เพื่อเปลี่ยนไปสู่เศรษฐกิจแบบมีส่วนร่วมที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับปรุงผลลัพธ์การเรียนรู้และเปิดช่องว่างทางการศึกษาสำหรับทุกคนด้วยการลงทุนเพิ่มเติมในด้านการศึกษาที่เหมาะสมเช่นการศึกษาปฐมวัย การจัดสรรทรัพยากรการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด แผนนโยบายเพื่อช่วยลดผลกระทบของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุต่อตลาดแรงงาน และเสริมสร้างความยั่งยืนทางการคลังประกอบด้วย การกำหนดนโยบายการย้ายถิ่นแบบองค์รวม ร่วมกับการปฏิรูปเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของแรงงานหญิงและผู้สูงอายุ การปฏิรูปเงินบำนาญแบบพาราเมตริก และการให้ความช่วยเหลือทางสังคมแบบกำหนดกลุ่มเป้าหมาย สำหรับกลุ่มที่เสี่ยงต่อการถูกกีดกัน การให้ความช่วยเหลือซึ่งปรับให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะและการเพิ่มการมีส่วนร่วมของกลุ่มดังกล่าวในกระบวนการวางแผนนโยบาย เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างความครอบคลุมทางสังคม และการบรรลุเป้าหมายในการกำจัดความยากจน นอกจากนี้เพื่อปกป้องประชาชนจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น สภาพภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ วิกฤตเศรษฐกิจ และโรคระบาด ซึ่งมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้น ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องปรับปรุงการให้ความคุ้มครองทางสังคมที่ช่วยสร้างความยืดหยุ่นให้กับครัวเรือนในการเตรียมความพร้อม การจัดการ และการปรับตัวต่อความท้าทาย (Adaptive Social Protection) รวมถึงการลงทุนด้านการศึกษา โครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และแนวปฏิบัติที่ยั่งยืน

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 2 เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันและนวัตกรรม : การขยายตัวของผลผลิตภาพของประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายจากความสามารถในการแข่งขันที่จำกัดและนโยบายการค้าที่เข้มงวดในภาคบริการ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อวัฏจักรทางธุรกิจและบทบาทของธุรกิจไทยในห่วงโซ่คุณค่าโลก สำหรับประเทศไทย ข้อจำกัดของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศแทบไม่ลดลงในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ในขณะที่คู่แข่งในภูมิภาคมีความก้าวหน้ามาก¹ การครอบงำโดยบริษัทขนาดใหญ่เพียงไม่กี่แห่งและรัฐวิสาหกิจ ทำให้เกิดข้อจำกัดในการแข่งขันและประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากร อัตราการเพิ่มขึ้นของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่ต่ำ เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และปัญหาดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงขึ้นจากหนี้ครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูง ซึ่งได้ลดทอนเสถียรภาพของภาคการเงิน

¹ ตัวชี้วัดข้อจำกัดของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) ของ OECD แสดงให้เห็นถึงจุดยืนนโยบายของประเทศไทยที่มีต่อ FDI ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญระหว่างปี พ.ศ. 2540 ถึง 2563 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคบริการ ในขณะที่เวียดนาม สาธารณรัฐเกาหลี อินเดีย มาเลเซีย หรือจีน ได้ค่อย ๆ เปิดกว้างทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับ FDI

เพื่อเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ประเทศไทยจำเป็นต้องเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเทคโนโลยี สร้างกฎระเบียบด้านการแข่งขัน ดึงดูดผู้เชี่ยวชาญที่มีทักษะ และเสริมสร้างศักยภาพ SMEs ด้วยการเพิ่มช่องทางการเข้าถึงทางการเงิน นอกจากนี้ประเทศไทยควรจัดการหนี้ครัวเรือนด้วยการให้ความรู้ด้านการเงินและการคุ้มครองผู้บริโภค ส่งเสริมการเงินแบบยั่งยืนและการลงทุนด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (ESG) การเปลี่ยนแปลงเชิงกลยุทธ์ไปสู่กรอบแนวคิดสังคมคาร์บอนต่ำ โดยเน้นแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืน พลังงานหมุนเวียน และนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นโยบายเหล่านี้จะช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสู่การเติบโตที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 3 การพัฒนาเมืองแบบคาร์บอนต่ำและความเชื่อมโยง : กรุงเทพมหานครในฐานะศูนย์กลางที่ได้รับประโยชน์จากความประหยัดจากการรวมกลุ่ม (Agglomeration Economies) ถือเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการลงทุนที่สำคัญของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การเติบโตดังกล่าวส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา โดยเมืองรองยังคงเผชิญกับความท้าทายด้านโครงสร้างพื้นฐานอันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางการเงินและการวางแผนจากส่วนกลาง ประเทศไทยจำเป็นต้องให้ความสำคัญในด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของกรุงเทพฯ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง และการใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบอันเป็นเอกลักษณ์ของเมืองรองไปพร้อมกัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) มุ่งส่งเสริมการพัฒนาภูมิภาคที่สมดุล การกระจายอำนาจทางการคลัง และการเติบโตที่ยั่งยืนในเมืองรอง การพัฒนาในอนาคตจะต้องป้องกันการขยายตัวของเมืองและความแออัดในพื้นที่เกิดใหม่ ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม รวมถึงการเชื่อมโยงทางบกและทางทะเล และข้อตกลงข้ามพรมแดน มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความเชื่อมโยง

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 4 การพัฒนาที่ยั่งยืนและการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยเผชิญกับผลกระทบที่สำคัญจากเหตุการณ์สภาพอากาศที่แปรปรวน และถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดทั่วโลก ความเปราะบางดังกล่าวเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น แนวชายฝั่งที่ทอดยาว ระบบเกษตรกรรมที่เปราะบาง ความเสี่ยงต่อพายุไซร่อน น้ำท่วม และภัยแล้ง การวางแผนการขยายตัวของเมืองอย่างไม่มีประสิทธิภาพ อุณหภูมิที่สูงขึ้น รูปแบบฝนที่เปลี่ยนแปลง และระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น นอกจากผลกระทบโดยตรงแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาคและต้นทุนทางสังคมในระยะยาวอย่างมีนัยสำคัญ

ประเทศไทยจำเป็นต้องจัดลำดับความสำคัญของมาตรการเพื่อสร้างการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การจัดการกับความท้าทายดังกล่าวจะต้องมีการบูรณาการร่วมกับการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการปรับตัวในภาคส่วนสำคัญ และการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง ความมุ่งมั่นของประเทศไทยต่อการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจะต้องครอบคลุมมาตรการเชิงกลยุทธ์ในการบรรเทาผลกระทบและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เพื่อสร้างอนาคตที่ยั่งยืนและพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 5 การสร้างสถาบันที่เอื้ออำนวย (แนวทางแก้ไขปัญหาที่เชื่อมโยงหลายมิติ) ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของโลกที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ประเทศไทยยังคงสามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมหภาคและการเงินได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดการด้านเศรษฐกิจอย่างรอบคอบ ด้วยพื้นที่ทางการคลังที่มีจำนวนมากในช่วงก่อนการระบาดของโรคโควิด-19 ประเทศไทยจึงสามารถดำเนินมาตรการทางการเงินการคลังเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ดังกล่าวได้ โดยไม่กระทบต่อเสถียรภาพทางการเงินระดับมหภาค ทั้งนี้ ในช่วงที่เศรษฐกิจกำลังฟื้นตัว ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับนโยบายการเงินการคลังให้กลับสู่สถานการณ์ปกติ ท่ามกลางความไม่แน่นอนทั่วโลกที่เพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ประเทศไทยยังเผชิญกับความท้าทายในด้านความต้องการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอันเป็นผลจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การให้ความช่วยเหลือทางสังคมและการศึกษา การสร้างพื้นที่ทางการคลังขึ้นมาใหม่ร่วมกับการดำเนินมาตรการปฏิรูปเชิงโครงสร้างเป็นสิ่งจำเป็น

การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องมีการเพิ่มศักยภาพทางการคลังที่ “เป็นมิตรต่อการเติบโต” อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการเพิ่มศักยภาพการจัดเก็บรายได้และประสิทธิภาพในการใช้จ่าย เพื่อดึงดูดการลงทุนภาคเอกชน ร่วมกับการรักษาสัดส่วนหนี้สาธารณะให้อยู่ในระดับที่ลดลงอย่างยั่งยืน เมื่อพิจารณาถึงความท้าทายทางการเงินที่สำคัญ รัฐบาลอาจจำเป็นต้องประเมินกรอบกฎเกณฑ์ทางการคลังใหม่ และเสนอแนวทางการปฏิรูปเพื่อเพิ่มการจัดเก็บรายได้ แก้ไขปัญหาคอขวดที่เป็นข้อจำกัดต่อการลงทุนของภาครัฐ และปรับภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานด้านเศรษฐกิจให้เกิดการทำงานร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาคอขวดที่ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหน่วยงานต่าง ๆ ในเชิงสถาบัน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ² นอกจากนี้ การปฏิรูปการให้เงินอุดหนุนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ความรับผิดชอบทางการคลัง และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบเพื่อให้การทำงานร่วมกันระหว่างรัฐบาลกลางและท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การปรับปรุงการกำหนดเป้าหมายตามความต้องการของท้องถิ่น การสร้างขีดความสามารถสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเพิ่มความโปร่งใส เพื่อร่วมกันจัดการกับความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ในการเข้าถึงบริการสาธารณะ ประการสุดท้าย การสนับสนุนความรับผิดชอบและความโปร่งใสในการบริการสาธารณะและรัฐวิสาหกิจเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างมาก มาตรการเพื่อเพิ่มความเป็นอิสระของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ ส่งเสริมความโปร่งใส และเสริมสร้างความยั่งยืนทางการเงิน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของสถาบัน และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยมากขึ้นสำหรับการไหลเข้าของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ และการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในขณะที่กฎเกณฑ์ด้านหนี้สาธารณะได้ถูกใช้เป็นหลักสำคัญในการดำเนินนโยบายการคลัง แต่กรอบนโยบายการคลังอื่น ๆ ที่ซับซ้อนก็ยังคงมีอยู่

ข้อจำกัดที่ส่งผลการเติบโตที่แข็งแกร่ง ครอบคลุม และยั่งยืน

สร้างโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและตลอดชีวิตสำหรับทุกคน และส่งเสริมความครอบคลุมทางสังคม	การขาดพลวัตของภาคเอกชนและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่ล่าช้า	ศักยภาพทางเศรษฐกิจในหลายพื้นที่ซึ่งไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่ รวมถึงช่องว่างความเชื่อมโยงและความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่	ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงความถี่และความรุนแรงของการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้น
--	---	--	--

ผลลัพธ์ระดับสูง

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 1 ทุนมนุษย์ที่แข็งแกร่ง	ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 2 เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันและนวัตกรรม	ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 3 การพัฒนาเมืองแบบคาร์บอนต่ำและความเชื่อมโยง	ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 4 การพัฒนาที่ยั่งยืนและการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
---	--	--	---

ลำดับความสำคัญ (การคาดการณ์ผลกระทบต่อคนยากจน กลุ่ม B40 และสิ่งแวดล้อม แสดงอยู่ในวงเล็บ)

1.1 สร้างการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและตลอดชีวิตสำหรับทุกคน (สำคัญมาก)	2.1 ส่งเสริมการแข่งขัน นวัตกรรม และการนำเทคโนโลยีมาใช้ (สำคัญมาก)	3.1 นำแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่มาปรับใช้เพื่อส่งเสริมการลงทุนและศักยภาพในการเติบโต (สำคัญมาก)	4.1 ส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม
1.2 ส่งเสริมความครอบคลุมทางสังคมและการคุ้มครองกลุ่มเปราะบาง	2.2 ขับเคลื่อนการเงินและการลงทุนเพื่อความยั่งยืน	3.2 ปิดช่องว่างด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสร้างความเชื่อมโยงทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ	4.2 เพิ่มความสามารถในการปรับตัวและฟื้นตัวจากความท้าทายทางธรรมชาติและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (สำคัญมาก)
1.3 เสริมสร้างการคุ้มครองทางสังคม ตลาดแรงงาน และระบบสุขภาพ เพื่อรับมือกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ที่รุนแรงขึ้น		3.3 เพิ่มศักยภาพของโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลดิจิทัล	4.3 สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงด้านพลังงานที่ยั่งยืน

ผลลัพธ์ระดับสูงที่ 5 การสร้างสถาบันที่เอื้ออำนวย (แนวทางแก้ไขปัญหาที่เชื่อมโยงหลายมิติ)

5.1. ปฏิรูปสถาบันด้านการเงินและการคลังสาธารณะ (สำคัญมาก)
5.2. ก้าวไปสู่การกระจายอำนาจและทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น
5.3. สร้างกระบวนการที่เปิดกว้างและมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความไว้วางใจและความรับผิดชอบ
5.4. ปรับปรุงธรรมาภิบาลของรัฐวิสาหกิจ

World Bank Group, Siam Piwat Tower, 30th Floor, 989 Rama I Road, Pathumwan, Bangkok 10330

E-mail. thailand@worldbank.org | Tel. 02-686-8300

www.worldbank.org/thailand |

<http://www.facebook.com/worldbankthailand>